

از آفرینش تا یزدگرد

(تاریخ ایرانیان به روایت شاهنامه)

سروش گریختاری

۱۳۹۶

پیشکش به فرزندانم

داریوش، کیانوش، سروش، نازنین

و جوانان برومند ایران زمین

همراهی اندیشه‌ی بلند فرزانه ارجمند کیوان حسین زاده
سبب به سامان رسیدن و چاپ این کتاب شده است.
زندگی‌شان همواره سرشار از بخشایش اهورایی.

کریمی بختیاری

سرشناسه:	کریمی بختیاری سیر...
عنوان و نام پدیدآور:	از آفرینش تا یزدان / تاریخ ایران به روایت شاهنامه / سیروس کریمی بختیاری
مشخصات نشر:	تهران: سازمان انتشارات فرهنگستان، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری:	۴۴۸ ص
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۸۴۴-۱۵-۱
وضعیت فهرست نویسی:	فیپا
یادداشت:	چاپ قبلی: آفتاب هنر ۱۳۷۹.
یادداشت:	کتابنامه
موضوع:	فردوسی، ابوالقاسم، ۳۲۹-۴۱۶ ق. شاهنامه - نقد و تفسیر
موضوع:	Ferdowsi, Abolqasem, Shahnameh - Criticism and interpretation
موضوع:	شعر فارسی - قرن ۴ ق. تاریخ و نقد
موضوع:	Persian poetry - 10th century - History and criticism
موضوع:	ایران - آداب و رسوم و زندگی اجتماعی
موضوع:	Iran - Social life and customs
موضوع:	ایران - تاریخ - متون قدیمی تا قرن ۱۴
موضوع:	Iran - History - Early works to 20th century
رده‌بندی کنگره:	۱۳۹۵ ۴۴۹۵/۴ الف
رده‌بندی دیویی:	۸۱۰/۲۱
شماره کتابشناسی ملی:	۴۵۵۳۱۳۹

فرّوهر

از آفرینش تا یزدگرد

(تاریخ ایرانیان به روایت شاهنامه)

سیروس کریمی بختیاری

محرران نگاری: ب. مهربانو سهراب
بیراسته از دانش صفحات: بهنام مبارکه
لاوگراف، چاپ، صحافی: چاپ واژه
مدیر سر و فرآیند چاپ: بهنام مبارکه
نوبت چاپ اول ۱۳۹۶
شمارگان: ۱۱۵۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۸۴۴-۱۵-۱

ISBN: 978-600-7844-15-1

مرکز پخش:

خیابان انقلاب - خیابان فلسطین جنوبی، شماره ۲۸

کدپستی ۱۳۱۵۷۷۳۱۱۵ تلفن و نمابر: ۶۶۴۶۲۷۰۴

w.w.w.nashr-fravahar.ir

حق چاپ برای نویسنده محفوظ است

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این دفتر برای نویسنده نگهداری شده است
تکثیر، انتشار، بازنویسی از این دفتر یا بخشی از آن به هر شیوه،
از جمله فتوکپی، الکترونیکی، ذخیره در سیستم بازیابی و پخش بدون
دریافت مجوز کتبی و قبلی از ناشر ممنوع است.

۱۴	آغاز سخن
۱۵	سخنی با خواننده
۱۶	مقدمه (چاپ اول)

باب یکم - فردوسی و شاهنامه

۲۷	مقدمه‌ای بر تولد شاهنامه
۳۰	تولد شاهنامه
۳۶	هدف فردوسی از نظم شاهنامه
۴۴	فردوسی و مقام پادشاهان
۵۲	تأثیرین در شاهنامه
۶۰	روز زن در ایران باستان
۶۱	فاز و پیدایش و انتخاب روز زن
۶۲	زنگی فردوسی
۷۷	آرامگاه فردوسی
۷۸	هزاره فردوسی در ایران
۸۰	هزاره‌های برون مرزی
۸۱	هزاره فردوسی در عراق
۸۱	هزاره فردوسی در آلمان
۸۱	هزاره فردوسی در ایتالیا
۸۲	هزاره فردوسی در شوروی
۸۲	هزاره فردوسی و دانشجویان ایرانی در فرانسه

باب دوم - دوره پیشدادیان

۸۶	نمودار سلسله پیشدادیان
۸۸	بشر نخستین
۸۸	پادشاهی «کیومرث»
۹۰	دوره سیامک
۹۱	دوره فرواک
۹۲	پادشاهی هوشنگ
۹۴	پیدایی آتش
۹۶	قانون
۹۶	پادشاهی تهمورث (زیناوند)
۹۹	نویسنده‌گی و خط
۱۰۰	دین در دوره تهمورس

۱۰۱	پاشادهی جمشید
۱۰۹	مرداس، پدر ضحاک
۱۱۰	ضحاک ماردوش «بیور اسب ده اک»
۱۱۳	آغاز چیرگی ضحاک بر آریاییان
۱۱۶	آغاز نهضت آریاییان بر ضحاک و نجات قوم کرد
۱۱۸	پادشاهی فریدون
۱۲۴	کاوه آهنگر
۱۲۵	قیام کاوه آهنگر
۱۳۱	مرگ ضحاک
۱۳۱	بازگشت نظام آریایی
۱۳۲	سه بهره شدن نژاد آریا
۱۳۳	تقسیم ممالک بین سه پسر فریدون
۱۳۴	سلم یا گروه اروپاییان
۱۳۵	هفت اقلیم
۱۳۵	چهار جهت اصلی در ایران باستان
۱۳۶	«یا گروه آسیای مرکزی: «توران»
۱۳۷	«برج ایران»
۱۴۰	تقسیم ایران
۱۴۱	ایران یا خلاصه ایرانیان و واژه ایران
۱۴۳	پرشیا
۱۴۴	پادشاهی متو بر آغاز دشایی و تاریخ ایران
۱۴۵	تولد منوچهر
۱۴۵	آغاز پادشاهی منوچهر
۱۴۸	مرگ فریدون جدایی کامل کشرهای آریایی
۱۵۲	پادشاهی نوذر
۱۵۴	پادشاهی زو یا زاب، پسر تهماسب
۱۵۶	گرشاسب آخرین پادشاه دوره پیشدادیان

باب سوم - دوره کیانیان

۱۶۱	کی قباد، «شروع دوره کیانیان»
۱۶۷	شجرنامه سلسله کیانیان به روایت کتاب بندهشن
۱۶۸	پادشاهی کی کاووس
۱۷۴	کی سیاووش (کوی سیاورشن)
۱۷۴	زادن سیاووش
۱۸۱	عاشق شدن سودابه بر سیاووش
۱۹۱	مرگ سیاووش
۱۹۶	کی خسرو (کوی هتوس زوه)
۲۰۰	لهراسب
۲۰۳	پادشاهی گشتاسب

۲۰۷	اسفندیار
۲۱۶	پادشاهی بهمن
۲۱۸	مرگ رستم
۲۲۱	پادشاهی همای چهارآزاد
۲۲۴	پادشاهی داراب
۲۲۶	پادشاهی دارا (بسر داراب)

باب چهارم - درآمیختگی کیانیان و هخامنشیان

۲۳۱	کیانیان و هخامنشیان
-----	---------------------

باب پنجم - دودمان ماد

۲۴۱	دولت‌های متشکله پیش از چیره شدن مادها
۲۴۱	سومریان
۲۴۲	اکدیان
۲۴۲	بابلیان
۲۴۲	آشوریان
۲۴۳	عیلامیان
۲۴۳	للدانیان
۲۴۴	مهاجرت اریای به ولات ایران
۲۴۴	برخورد اریایان و بابلیان
۲۴۶	آغاز تاریخ سیاسی اریاییان
۲۴۶	سلسله مادها
۲۴۶	دیوکس (دیاکو)
۲۴۷	فرورتیش
۲۴۷	هووخشتره
۲۴۸	آزی‌دهاک
۲۴۹	تمدن مادی‌ها
۲۴۹	آثار باقیمانده از مادی‌ها

باب ششم - دودمان هخامنشیان

۲۵۴	چگونگی بنیان دولت هخامنشی
۲۵۵	کوروش کبیر
۲۵۵	بنیاد شاهنشاهی ایران
۲۵۶	فتوحات کوروش کبیر
۲۵۶	تسخیر لیدی
۲۵۷	تسخیر شرق ایران
۲۵۸	تسخیر بابل
۲۵۹	فتح بابل
۲۶۲	نخستین اعلامیه حقوق بشر در تاریخ

۲۶۳	مرگ کوروش
۲۶۴	اندرز، (وصیت) کوروش
۲۶۵	مراسم تشییع جنازه کوروش کبیر
۲۶۷	کوروش (ذوالقرنین قرآن)
۲۶۹	خصوصیات کوروش
۲۷۰	کمبوجیه « کامبیز »
۲۷۱	گئومات مغ (بردبای دروغین)
۲۷۲	پادشاهی داریوش
۲۷۴	فتوحات داریوش
۲۷۴	لشکرکشی داریوش به سرزمین سکاها
۲۷۵	لشکرکشی داریوش به یونان (نبرد ماراتن)
۲۷۶	نبرد ماراتن
۲۷۶	مملکت‌داری داریوش
۲۷۹	داوری درباره داریوش
۲۷۹	پادشاهی خشایار
۲۸۰	نبرد با یونان
۲۸۰	نبرد با یونان
۲۸۱	نبرد گسترده با ایران
۲۸۲	اردشیر اول
۲۸۳	جانشین اردشیر اول داریوش سوم
۲۸۳	داریوش دوم
۲۸۴	اردشیر سوم
۲۸۴	داریوش سوم
۲۸۵	اسکندر مقدونی (۳۳۵-۳۲۳ ق.م)
۲۸۶	جنگ گرانیک
۲۸۶	نبرد ایسوس
۲۸۷	فتح بابل و شوش
۲۸۸	نبرد آریوبرزن
۲۸۸	آتش زدن تخت جمشید به دستور اسکندر
۲۹۰	سرنوشت داریوش سوم و انقراض هخامنشیان
۲۹۲	تمدن و فرهنگ دوران هخامنشی
۲۹۲	دین در روزگار هخامنشی
۲۹۳	زبان و خط روزگار هخامنشی
۲۹۳	خط آرامی
۲۹۳	وسعت و تشکیلات کشوری و لشکری هخامنشی
۲۹۴	دادگستری
۲۹۴	طبقات مردم
۲۹۵	آموزش و پرورش دوران هخامنشی
۲۹۵	صنایع دوره هخامنشی

۲۹۶	بازرگانی در روزگار هخامنشی
۲۹۷	کشاورزی
۲۹۷	ابنیه و آثار معماری هخامنشی
۲۹۷	پاسارگاد «مشهد مرغاب»
۲۹۸	تخت جمشید
۲۹۹	شوش و بیستون
۲۹۹	نقش رستم

باب هفتم - اسکندر مقدونی، سلوکیان و اشکانیان

۳۰۵	سلوکیان (جانشینان اسکندر مقدونی)
۳۰۵	مرگ اسکندر
۳۰۶	تمدن یونانی «هلنیسم» یا یونان
۳۰۸	حکومت پارت‌ها
۳۰۹	دودمان اشکانیان
۳۱۰	چهار بنی بنیان دودمان اشکانی
۳۱۱	اشک اول یا ارشک
۳۱۱	اشک دوم و ازداد اول
۳۱۲	اشک سوم و مهرداد اول
۳۱۲	اشک چهارم و فرهاد دوم
۳۱۳	اشک پنجم و مهرداد دوم
۳۱۴	اشک ششم و اردشیر اول
۳۱۵	اشک چهاردهم و فرهاد چهارم
۳۱۶	اشک پانزدهم و فرهاد پنجم
۳۱۷	اشک بیست و دوم و بلاش اول
۳۱۷	اشک بیست و چهارم و خسرو
۳۱۷	اشک بیست و هشتم و بیست و نهم
۳۱۸	قیام اردشیر بابکان و انقراض دولت اشکانی
۳۱۸	تمدن و فرهنگ اشکانی
۳۱۹	مذهب در دوره اشکانی
۳۲۰	خط و زبان دوره اشکانی
۳۲۰	تشکیلات کشوری و لشکری اشکانیان
۳۲۱	مجلس مهستان
۳۲۱	آثار و ابنیه روزگار اشکانی

باب هشتم - دودمان ساسانیان

۳۲۵	شجره ساسانیان
۳۲۶	وجه تسمیه ساسانیان
۳۲۶	چگونگی تأسیس سلسله ساسانی
۳۲۷	پادشاهی اردشیر بابکان

۳۳۰	پادشاهی شاپور اول
۳۳۰	بعد از مرگ اردشیر بابکان پسرش شاپور اول به سلطنت رسید
۳۳۱	نبرد شاپور با والارین امپراتور روم
۳۳۴	پادشاهی هرمز اول
۳۳۴	نصایح هرمزد قبل از مرگ به برادرش بهرام
۳۳۵	پادشاهی بهرام اول
۳۳۵	پادشاهی بهرام دوم
۳۳۶	پادشاهی بهرام سوم (بهرام بهرامیان)
۳۳۶	پادشاهی نرسی
۳۳۷	پادشاهی هرمز دوم (اورمزد نرسی)
۳۳۸	پادشاهی شاپور دوم (ذوالاکتاف)
۳۴۱	پادشاهی اردشیر (نیکوکار)
۳۴۲	پادشاهی شاپور بن شاپور (شاپور سوم)
۳۴۳	چگونگی مرگ شاپور به روایت شاهنامه
۳۴۴	پادشاهی بهرام (چهارم) پسر شاپور دوم
۳۴۵	پادشاهی یزدگرد (اول) یزه کار
۳۴۶	چگونگی سلطنت رسیدن بهرام گور
۳۴۹	پادشاهی بهرام گور
۳۵۰	نبرد با بالیان
۳۵۱	پادشاهی یزدگرد دوم
۳۵۱	پادشاهی هرمز سوم
۳۵۲	پادشاهی پیروز
۳۵۴	پادشاهی بلاش اول
۳۵۵	پادشاهی قباد اول
۳۵۵	ظهور مزدک
۳۵۹	پادشاهی انوشیروان
۳۶۳	جنگ‌های انوشیروان با روم
۳۶۳	تصرف یمن
۳۶۵	سومین جنگ انوشیروان با روم
۳۶۱	خصال انوشیروان
۳۶۶	عدل انوشیروان
۳۶۷	بزرگمهر (بوذرجمهر)
۳۶۸	ابداع شطرنج و نرد از زبان شاهنامه
۳۷۱	پادشاهی هرمزد چهارم
۳۷۳	پادشاهی خسرو پرویز
۳۷۴	جنگ ذوقار
۳۷۵	نبرد خسرو با هراکلیوس یا هرقل روم
۳۷۷	جانشینان خسرو پرویز تا پادشاهی یزدگرد سوم
۳۷۹	پادشاهی یزدگرد سوم و حمله عرب به ایران

۳۸۰		ظهور اسلام در ایران
۳۸۲		جنگ‌های ایران و اعراب
۳۸۳		(۱) جنگ قادسیه و تصرف مدائن
۳۸۶		پاسخ نامه رستم از سوی سعد وقاص
۳۹۰		(۲) جنگ جولا
۳۹۰		(۳) جنگ نهاوند
۳۹۱		علل کلی شکست ایرانیان در برابر عرب
۳۹۳		فرجام کار یزدگرد
۳۹۵		بازماندگان یزدگرد، آخرین پادشاه ساسانی
۳۹۷		تمدن دوران ساسانیان
۳۹۷		دین در دوران ساسانی
۳۹۸		آتشکده‌های زرتشتی
۳۹۸		شاه و دربار
۳۹۹		سازمان کشوری
۴۰۰		سکایات لشکری
۴۰۰		علم و ادبیات
۴۰۱		موسیقی
۴۰۱		سوغات
۴۰۱		(۱) خانه بستل
۴۰۲		(۲) قصر شین
۴۰۲		(۳) طاق کسری
۴۰۲		(۴) کتیبه نقش رستم
۴۰۲		(۵) کتیبه حاجی آباد
۴۰۲		(۶) کتیبه شاپور دوم در تخت جمشید
۴۰۲		(۷) عمارت فیروزآباد در بیست فرسنگ غرب شیراز
۴۰۲		(۸) طاق ایوان در کنار کرخه
۴۰۳		پایتخت‌های ایران باستان
۴۰۳		تقویم پیامبران و شاهان

باب نهم - فرهنگ ایران باستان

۴۰۷		ظهور زرتشت و رسالت او
۴۰۸		زندگانی زرتشت
۴۱۱		اجداد و نسب زرتشت
۴۱۱		آرامگاه زرتشت
۴۱۲		باور به خدا
۴۱۳		باور ایرانیان باستان به روز معاد
۴۱۴		فلسفه آتش: از دیدگاه مذهبی ایرانیان باستان
۴۱۶		جشن‌ها
۴۱۶		جشن‌های باستانی ایرانیان

۴۱۷	هدف از برگزاری جشن‌ها
۴۱۸	نام جشن‌ها
۴۱۸	جشن‌های ماهیانه
۴۱۹	فلسفه عید نوروز
۴۲۱	جشن مهرگان
۴۲۲	جشن تیرگان
۴۲۳	جشن سده
۴۲۴	مراسم جشن سده
۴۲۵	مقام زن در ایران باستان
۴۲۵	تساوی حقوق زن و مرد
۴۲۶	طرز زناشویی
۴۲۶	فن خانه‌داری
۴۲۷	تحصیلات و مسئولیت‌های اجتماعی
۴۲۷	تربیت بدنی
۴۲۷	داستان جنگ سهراب و گردآفرید از شاهنامه
۴۲۸	ازدواج با محارم
۴۲۹	تنه‌جات
۴۳۰	احرام مادر
۴۳۱	آغاز شمار کتاب در ایران باستان
۴۳۱	خط ویری یا هیر گلیف
۴۳۲	خط میخی
۴۳۲	خط اوستایی
۴۳۳	خط پهلوی
۴۳۳	زبان و خط دوره باستان
۴۳۳	الف) زبان‌های ایرانی کهن
۴۳۴	ب) زبان ایرانی میانه
۴۳۵	ج) زبان‌های ایرانی کنونی
۴۳۵	ادبیات در ایران باستان
۴۳۶	جنبه ادبی اوستا
۴۳۶	شعر در زبان اوستا
۴۳۷	ادبیات پهلوی
۴۳۸	شعر در زبان پهلوی
۴۳۸	رشد و تکامل زبان فارسی
۴۴۰	موسیقی در ایران باستان
۴۴۱	موسیقی در روزگار هخامنشیان
۴۴۱	موسیقی در روزگار ساسانیان
۴۴۳	شیون یاربد بر مرگ خسرو پرویز
۴۴۵	سخن پایانی
۴۴۷	کتابنامه

کسی راز مراداند

که از این رو به آن رویم بگرداند

«اخوان ثالث»

سخنی با خوانندگان

پیش از آغاز کتاب، بایسته است در مورد عنوان این دفتر با جوانان برومند میهنم سخنی داشته باشیم. چون هدف از این نوشتار آشنایی نسبی جوانان با شاهنامه و با ارباب ادب فارسی، حماسه سرایی بزرگ و شاعر ملی بوده و شاهکار این ایرانی عزیز دوستان از آفرینش شروع شده به یزدگرد ساسانی خاتمه می‌یابد و مباحث این نوشته هم در همین محدوده می‌باشد نام آنرا از آفرینش تا یزدگرد گذاشتم. مجموعه از آفرینش تا یزدگرد در واقع مروری است بر تاریخی که از پیدایش بشر «ابوالبشر»^۱ شروع شده و تافروپاشی فرمانروایی ساسانی ادامه می‌یابد. در طول این فاصله ابتدا از روایات شاهنامه و نظریات پژوهشگران و نویسندگان صاحب نظر در تاریخ ادبیات ایران (که اسامی آنها در بخش فهرست منابع آمده است) استفاده کرده‌ام و سعی نموده‌ام بیشتر مسائل تاریخی در آثار این نویسندگان را بدون دستبرد در اصل نوشتار در لابلای بگنجانم، تا بدین شکل، استناد داده باشم؛ هر چند نوشته‌های مورد نظر به طور کوتاه گردآوری و نوشته شده باشند ولی در بسیاری از موارد به مطالعه اصل منبع دعوت کرده‌ام که برای سیراب شدن از این چشمه جوشان و شناخت کامل تر از فرهنگ و تاریخ نیاکان خود به آن منابع مراجعه نماید. به امید روزی که همه جوانان ایرانی گذشته کشور و میراث نیاکان خود را بسان مشخصات فردی شان بدانند و در پویایی و پرباری هر چه بیشتر آن بکوشند.

هدفی که رسیدن بدان تنها با عشق ورزیدن به ایران زمین و رهنمایی جوانان دانای دانش پذیر ممکن می‌باشد.

۱- زرتشتیان «کیومرث» را که ده هزار سال پیش سلسله‌ی پیشدادیان را بنا نهاد به عنوان اولین بشر (ابوالبشر) نام برده‌اند (اصل و نسب ایرانیان، عبد العظیم رضایی، ص ۳۰).